

Edebiyat dergileri 12 Mart Muhtırası'nı nasıl karşıladı?

Numan BAKAÇ

12 Mart Muhtırası kendinden önceki ve sonraki diğer darbe ve darbe girişimleri gibi tarihe kara bir leke olarak geçmiştir. Darbe, darbe girişimi, muhtıra veya postmodern darbe gibi hangi adlarla anılırsa anılsın bu tür askeri çözümler, haksız ve hukuksuz uygulamalarla, zulümlerle anılırlar.

12 Mart Muhtırası, 12 Mart 1971 yılında Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın kuvvet komutanlarıyla birlikte hükûmetin istifasını Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan istediği muhtıra olarak tarihteki yerini alır. Muhtıra üzerine hükûmetin görevi sona erdirilir ve Nihat Erim Başbakanlığında 33. Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti kurulur. Muhtıradan sonra 6 şehirde sıkıyönetim ilan edilir. Toplumsal olaylar, adam kaçırmalar, öldürmeler ve fakülte işgalleri bu süreçte çokça görülür. Yaşanan bu tür zulümler, hukuksuzluklar ve ölümler karşısında siyasetin nasıl bir tutum takındığı genellikle öğrenilmeye çalışılır, araştırılır ve nihayetinde bir fikir sahibi olunur. Aynı durumun edebiyat dünyası için geçerli olduğu söylenemez.

Bu yüzden 12 Mart Muhtırası ya da darbesi karşısında edebiyat dergileri üzerinden edebiyatçılar gelişmelere nasıl tavır tıkındılar ya da görmezden geldikler öğrenmek için edebiyat dergilerine bakmak bir fikir verebilir. Zira Cemil Meriç'in şu veciz sözü bunu anlatmaya yeterdir: "Devrin çehresini, makyajsız olarak dergiler de bulursunuz." Bu veciz sözden hareketle 12 Mart'a ilişkin seçilen Büyük Doğu, Diriliş, Dost, Edebiyat Dergisi, Halkın Dostları, Hisar, Varlık ve Yeditepe dergileri incelenmiş ve 12 Mart'a karşı duruşlarının ne olduğu ortaya konulmuştur.

Büyük Doğu Dergisi

Büyük Doğu, Eylül 1943'te başlayıp belli aralıklarla kesintiye uğrasa da Mayıs 1978'e kadar Necip Fazıl tarafından çıkarılan İslamcı, milliyetçi, mukaddesatçı, sağcı bir dergi olarak görülür. Edebiyat tarihçileri tarafından sık aralıklarla açılıp-kapandığı için derginin 14. Dönemi olarak adlandırdığı 6 Ocak 1971-28 Nisan 1971 tarihleri arasında Büyük Doğu dergisi haftalık olarak yayımlanır. 12 Mart muhtırasından sonra yayınlanan 17 Mart 1971 tarihli 11. Sayı "Selam Gençliğe" kapağıyla çıkar. Adını vermeyen Profesör (1971 Mart) mahlasıyla "Ordu ve Asker" başlıklı yazısında Necip Fazıl; tarihte 6 komutan ve hükümdarın sözlerine yer verir. Aynı sayının aynı sayfasının hemen altında "Hükümet Var" başlığıyla Ne-Fe-Ka (1971 Mart) imzalı bir yazı yer alır (Necip Fazıl dergide zaman zaman Ne-Fe-Ka, Be-De, Prof. Ş.Ü, Bankacı, Ozan, Büyük Doğu mahlaslarıyla da yazar). Burada 12 Mart muhtırası öncesinde, bilindiği gibi hükümet arayışları söz konusu ve ordu, mevcut hükümetin istifa etmesi için Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a muhtıra verir. Ordu, kendi istekleri doğrultusunda bir hükümetin gelmesini hedeflediğinden Necip Fazıl da dergide bu durumu eleştirir.

Mart'çılara karşı derin devlet diyerek karşıtlığını şöyle ortaya koyar: "Bugüne kadar hükümet yok deniliyordu. Bu fikir değiştirilmelidir. Türkiye'de bir yeraltı hükümeti vardır ve topundan, tüfeğinden, tabancasından, günlük emir ve resmi bildirisine kadar her şeyi tamamdır. Nazariyede resmi, ameliyedeysse hususi hükümet iş başında. İkinci Mahmud'un Yeniçeriye topla kışlasında yerle bir etmesi gibi, onu öz makamında berhava etmedikçe, Demirel'in bile kaçırılmasını bekleyebilirsiniz!" diyerek, yeraltı hükümetinin yok edilmesi gerektiğini ifade eder ve "resmi bildiri" ifadesine yer vererek de, 12 Mart bildirisine/muhtırasına karşı net tavrını ortaya koyar. Derginin 24 Mart 1971 tarihli 12. Sayısı "Türk Tarihinin Grafiği" kapağıyla çıkar ve burada Osmanlı'nın kuruluşundan 1971 muhtırasına kadar olan tarihi, aşağı ve yukarı yönlü ok işaretleriyle ve yanlarında yazılı yıllarla anlatır.

1402'den 1566 yılına (Kanuni'ye) kadar olan dönem yukarı doğru ok işaretleriyle, 1923'ten 1971 tarihine kadar olan dönem ise aşağı dönük ok işaretleriyle resmedilir. 1971 tarihinin hemen yanında el bombası, tabanca ve fişek gibi görseller yer alır.

Batıcı modernleşmeye karşıtlığını ve bunun yanında İslami mefkûreye olan bağlılığını yazıda işler Necip Fazıl. Derginin 31 Mart 1971 yılı 13. Sayısı dünya küresinin üzerinde elinde tüfeğiyle duran bir askerin hemen yanında "Fikir Ordusu" başlığıyla çıkar. Bu sayıda, Necip Fazıl, müstear isimlerle beraber 4 ayrı yazısının başlığı Ordu, Kumandan, Askeri Otorite ve Fikir Ordusu olarak yer alır. "Fikir Ordusu" başlıklı yazıda hem 27 Mayıs darbesine hem de 12 Mart muhtırasına karşı bakışını şu şekilde anlatır: "1960 hareketi, hakikatte idealsizliğin öcünü aldı ama onun yerine bir şey getiremedi, hatta birçok şey götürdü ve köksüz muvazeneyi büsbütün zedeledi. 1971 gayrı usuli, gayri kitabî, fakat son derece medenî ve insanî davranışı ise aradığını bulacağı benzememekte ve orduyu, ister istemez millî iradeye emir verme makamında tutmaktadır. Millî iradeye emir verme değil, ondan emir alma cihazı olan orduyu bu hale zorlamış olmanın suçu, ordudan başka her tarafın, her makamın ve her devrimdir. Orduya başka çare bırakılmamış ve kendi yumruğunu beyin kabul etmesi için ne kadar beyinsizlik varsa gösterilmiştir."

Necip Fazıl, burada ordunun millî iradede emir alması gereken bir yapı olması gerektiğini vurgulamış olsa da, komünizme olan öfkesinden olsa gerek ordunun bu suçunu, başka çaresi kalmamış olmasına bağlaması ve bunu da devrimcilerle ilişkilendirmesi açık bir çelişkidir. Derginin sonraki sayılarında ise, Nihat Erim Hükûmetine karşıtlığını, eğitim reformunu yapmasını, din hürriyetini boğmasını ve ezanî yeniden Türkçeleştirme çabasıyla da beraber, tüm bunları "küfrü mürteci", asıl mürteci olarak dillendirmekten de geri durmaz. 12 Mart muhtırası sonrası kurulan Nihat Erim hükûmetini de cesurca eleştirir.

Diriliş Dergisi

Diriliş dergisi, Sezai Karakoç tarafından yayın hayatına başlayan İslamcı bir dergi olarak, düşünce ve medeniyet perspektifini eksene alan bir dergidir. Sezai Karakoç'un öncülüğünde kurulan Diriliş dergisi Nisan 1960 yılında ilk sayısı ile beraber bir sayı çıkarır ve 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yayınına son verir. Sezai Karakoç'un öncülüğünde kurulan Diriliş dergisinin 3. Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde dergi, 1971 Ocak ayına kadar 16 sayı olarak çıkar. Sezai Karakoç derginin 3. Defa yayına son vermesini şöyle özetler: "Dergi çıkarmak, yokuşa çıkmağa benzer. Bazen öyle anlar gelir ki, bu yokuş dikleşir. En sonunda da bir yerde durur kalırsınız" Diriliş dergisinin 12 Mart darbesinden hemen önce yayımını sonlandırmasından dolayı 12 Mart darbe öncesi politik şartlara yönelik, güncel yazılar yer almaz. Karakoç kimselerle polemiğe girmemeyi tercih eder. Tasavvuf metinleri, Batı edebiyatından çeviri yazı ve şiirler ile genç isimlerin ürünlerine dergide bolca yer verilir. Hem 27 Mayıs darbesinden sonra, hem de 12 Mart muhtırasından iki ay önce Diriliş dergisinin yayımına son vermesinden ötürü ve zaten Karakoç'un öteden beri politik meselelere uzak durması nedeniyle ne 27 Mayıs ne de 12 Mart'ı dergi sayfalarında görülmemektedir. Sezai Karakoç'un meseleye daha büyük bir fotoğraftan, medeniyet tasavvurundan bakmasından ötürü düşünce, sanat, ahlak, bilim üzerinden yapılacak hamlelerle kendi aslî misyonunu gerçekleştireceği ve kısır döngüler içinde debelenmeden yoluna devam edilmesi gerektiğine olan inancı, 12 Mart dönemine dair tartışmalara girmemesinde etkili olmuştur. Yine de sonraki yıllarda (özellikle 12 Eylül'den sonra) politik ve güncel tartışmalara yoğunlukla girer.

Dost Dergisi

1957 yılında Salim Şengil tarafından kurulan ve yazı işleri sorumlusu Metin Altıok'un olduğu dergi; sol ve Atatürkçü çizgide yayın yapan bir dergi olarak 1973 yılına kadar yayını sürdürür. Dost dergisi 1970'lerden sonra yayımlanan sayılarında, hem ebâdını hem de dergi isminin altında yer alan "Türk Edebiyatında Yeninin, Güzelin, Değerlinin Dostu" şeklindeki tanım yazısını, Atatürk'ün şu sözüne yer vererek değiştirmiştir: "Sanatsız kalan bir ulusun hayat damarlarından biri kopmuş demektir." 12 Mart muhtırasından sonraki Mayıs 1971 sayısı "Sanat ve kültürün güvenliği" üzerine bir dosya ile çıkar. Bu sayıda, sanata yönelik baskı, tehdit ve saldırılar karşısında anayasanın bilim ve sanata yönelik teorisinin, toplumda aynı şekilde karşılığını bulmadığından yakını ve dosyada Salim Şengil'den Recep Bilginer'e kadar olan 15 edebiyat ve sanatçının görüşlerine yer verilir.

Derginin Temmuz 1971 yılındaki 81. Sayısı; "Sanat ve Toplum" dosyası ile çıkar. Dergide İlhan Berk'in Turan Erol'u anlattığı bir şiiri, Ahmet İnam'ın (Temmuz 1971) Bilge Karasu'nun edebi dünyasını kaleme alan makalesi ve Orhan Kemal'le arkadaşlıkları olan Fikret Otyam, Demirtaş Ceyhun ve Nurer Uğurlu'nun Orhan Kemal'le olan anılarını anlatan değinileri bulunur. 12 Mart muhtırasına yönelik tepkiye değinen hiçbir makale, şiir, yazı bu sayıya kadar Dost dergisinin sayfalarında yer almaz.

Derginin Ağustos 1971 yılındaki 82. Sayısı; 12 Mart muhtırasına yönelik destekleyici bir tutum alan "Atatürk İlkelerinin Tespiti" adlı dosya ile çıkar. Çünkü bu sayıda, Prof. Dr. Faruk Erem'in "Geçen Ayın İçinden" başlıklı yazısında, Atatürk ilkelerinin tespiti üzerine, Atatürk'ün özetlenemez bir lider olduğunu, Türklük sevdası ile Türk milliyetçiliğinin ne denli onda güçlü olduğunu anlatan bir yazı kaleme alır ve buradan hareketle Atatürk'ün tespit edilemeyeceğini anlatır. Dergide ayrıca Şair Metin Eloğlu, Bilgin Adalı, Salim Şengil ve Nermin Menemencioğlu'nun Atatürk'ün ilkeleri üzerine görüşlerine yer verilerek, 12 Mart Muhtırası'nın ordu da Atatürk ilkelerinin yerleşik kılmasına yönelik çabalarına dergi olarak fiktisel ve edebî bir katkıda bulunmaya çalıştığı ileri sürülebilir.

Edebiyat Dergisi

Nuri Pakdil'in öncülüğünde kurulan Edebiyat Dergisi, Şubat 1969'da başlayan yayın hayatı, düzensiz olduğu için edebiyatçılar tarafından beş döneme ayrılarak değerlendirilir. Edebiyat Dergisi, İslamcı bir dergi olarak edebiyat dünyasında bilinir. Son sayısı ise 1984 Aralık ayında yayımlanır. Derginin 3. Dönemi olarak ifade edilen, Kasım 1970-Ekim 1971 yıllarında yani, 12 Mart Muhtırasının verildiği dönemde yayını bulunmamakta birlikte, Kasım 1971 tarihli yayınlanan 19. Sayısında yer alan yazı ve şiirlerde muhtıraya yönelik doğrudan bir atıfa rastlanılmamaktadır. Yine Edebiyat Dergisinin Aralık 1971 tarihli 20. Sayısında da 12 Mart 1971 muhtırasına yer veren bir yazı veya şiir bulunmamıştır. Derginin 1971 yılında yayımlanan bu iki sayısında da medeniyet, halkın manevi değerlerinden uzaklaşması gibi konulara yer verilir. Derginin en azından 1971 yılının son sayılarında muhtıraya yönelik eleştirel bir edebi ürünün olmaması sadece maddi imkânsızlıklar ile izah edilemez ve bu durum bir politik konumlanma zaafı olarak görülebilir.

Halkın Dostları Dergisi

İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'nun kurucusu olduğu toplumcu gerçekçilik üzerine yayım yapan dergi, 1970-1971 yılları arasında yayımlanır. 12 Mart muhtırasından sonraki Nisan 1971 sayısında; Murat Belge'nin Marksizm-Hümanizm üzerine bir makalesi, Ataol Behramoğlu'nun Amerikan karşıtlığına ele alan bir şiiri, Adnan Özyalçın'ın ise TRT yarışmalarını ele alan makalesi bulunur. Derginin bu sayısında muhtıraya dair herhangi bir destek veya karşıtlık bulunmamıştır. Mayıs 1971 sayısında ise Ataol Behramoğlu; "Edebiyatın Etkisi" başlıklı yazısında devrimci ve Marksist edebiyatın,

çabaları ve etkilerini ele alan bir yazı kaleme alır. İsmet Özel (1971 Mayıs) “kötü şiirler” adlı şiirinde devrimci duruşunu “müsveddeleri yırtarak” anlatır, Murat Belge ise (1971 Mayıs), “Gelenek Sorunu” başlıklı yazı ile Marksizm ile gelenek arasındaki ilişkiyi ele alan yazısıyla dergideki yerini alır. Devrimci ve Marksist edebiyat yaptığını başyazısında dile getiren dergi, 12 Mart muhtırasına dair herhangi bir imaya bile bu sayıya kadar yer vermemiştir.

Haziran 1971 sayısında Ataol Behramoğlu “Dörtlükler” başlıklı şiirin de direnme ve ölümden bahseder. Nihat Behram (1971 Haziran) “Yaşamak Adına” şiirinde ise, çocuklar teması üzerinden zorlu dağları aşanların yıldızları toplayacağını dile getirerek, devrimci hayata selam gönderir. Dergide ayrıca Bertolt Brecht ve Louis Althusser’in (1971 Haziran) felsefe ve sosyalist gerçekçilik üzerine çeviri yazıları yer alır. Temmuz 1971 sayısında derginin editör yazısında 1960 darbesi; devrimci, öncesi ise gerici bir dönem olarak nitelendirilirken, 12 Mart’çıların Anayasa değişiklik teklifine karşı olduklarını, bunun nedenini de 27 Mayıs’ın kazanımlarını gerileteceği düşüncesine bağlaması da ayrı bir çelişkidir. Çünkü aynı sayıda Ataol Behramoğlu’nun (1971 Temmuz) devrimci şiir üzerine bir makalesi yer alır. Görüldüğü gibi Halkın Dostları dergisi, asker tarafından verildiği için muhtırayı eleştiren bir duruşu sergilemez, bilakis DP ve Menderes lehine olan Anayasa değişiklik teklifine ise karşı çıkan yazılarıyla Marksizm ve devrimciliğin darbeye karşıt olan ilkesel tavrını burada göstermez.

Hisar Dergisi

Milli kültürü, milli edebiyatı ve dilin korunmasını/geliştirmesini hedefleyen bir yayın politikası izleyen Hisar dergisi, muhafazakâr ve milliyetçi yayın çizgisiyle 1950 yılında Osman Çınarlı’nın sahipliğinde, Mehmet Çınarlı’nın ise çizgisini ağırlıklı olarak belirlediği bir dergi olarak yayımlanır. 1957 yılında yayımına son verirken, 1964 yılında tekrar çıkar ve 1980 Aralık ayına kadar ikinci dönemini yaşadıkdan sonra yayım hayatına son verir. 12 Mart muhtırasından sonraki Nisan 1971 yılı 88.sayısı; Beş Hececilerin şairlerinden “Halit Fahri Ozansoy” kapağı ve dosyası ile yayınlanır. Bu sayıda; Mehmet Çınarlı’nın (1971 Nisan) “Hece’nin beş şairinden biri daha gitti” başlıklı makalesi, Mehmet Kaplan’ın (1971 Nisan) “Türk İstiklâl Marşı” adıyla bir makalesi, Halide Nusret Zorlutuna’nın (1971 Nisan) “Değerli Şair Halit Fahri Ozansoy” başlıklı bir portre yazısı yer alır. Tarık Buğra (1971 Nisan) “Bir Rüya Tabiri” yazısında 12 Mart’a değinen herhangi bir imadan bile bahsetmezken, Tülin Akbaş’ın (1971 Nisan) “Nöbette” adlı şiiri, Atatürk-Anıtkabir-Asker nöbeti üzerine yer alması nedeniyle, 12 Mart muhtırası ile ilişki kurulabilecek ve eleştirel bir tutum barındırmayan bir şiir olarak dergi sayfalarında yerini bulur.

Mayıs 1971 yılı 89. Sayısında; Mehmet Kaplan “Bağdat Caddesinde Genç Âşıklar” adlı gözlem yazısında Suadiye ve Göztepe civarındaki gezintisinin izlenimlerini aktarır ve burada tarih şuuru çağrıştıracak bir eser görmemesi sebebiyle, gençlerin bu düşüncelerden uzak kalacağı endişesini de dile getirerek yazıyı büyükşehir belediye başkanının dikkatine sunar. Ahmet Kabaklı (1971 Mayıs) “Yunus Emre’nin meçhullerine doğru” başlıklı yazısında, Yunus Emre’nin şiirlerinden örnekler vererek, millî ruha yaptığı katkıyı anlatır. Mustafa Miyasoğlu (1971 Mayıs) “Zenciler” adlı sahnelenen bir tiyatroyu kaleme alır. Dergide Nüzhet Erman’ın (1971 Mayıs) “Karadeniz Türkü” başlıklı şiiri ise, halk edebiyatı türünü çağrıştıran bir epikle yer alır ve bu sayıda da 12 Mart’a yönelik bir yazı-haber-şiir yer almaz. Hisar dergisinin 1971 Haziran’daki 90. Sayısında; derginin müdavim yazarlarından Mehmet Çınarlı’nın “Vatan Hikâyesi” başlıklı yazısı; davet edildiği bir lisede yapılan kahramanlık günü etkinliği vesilesiyle, millî kültür, vatan sevgisi ve kahramanlık üzerine izlenimlerini anlatır ve bu konuda gençlere bu şuurun yerleştirilmesi için yapılması gerekenlerden bahseder.

Mehmet Kaplan’ın (1971 Haziran) “Devrim” başlıklı yazısı ise 12 Mart muhtırası ile ilgili bir yazı olarak karşımıza çıkar. Kaplan; devrimcilere meydan okur ve onların köylerde, şehirlerde memleket

insanından uzak bir yaşam tarzına sahip olmakla suçlar. Devrimciliği, çalışmakla, bilgiyle, maharetle olur diyerek devrime belki de 12 Mart Muhtırasına sessiz kalan veya bu muhtırayı savunanlara yönelik eleştirilerini ifade eder. Dergide Kültür Bakanlığı da yapmış Talat S. Halman'ın şiirinden bir örnek yayımlanır ve derginin sürekli yazarlarından İlhan Geçer (1971 Haziran) "Uzak Hatıralar" şiiriyle Avrupa'yı gezerken gözlemlerini ve varoluşsal sancılarını ele alan bir şiiri yer alır.

Temmuz 1971 yılındaki 91. Sayısında; Mehmet Çınarlı "Uyumak, Uyanmak Üzerine" yazısında, solcu bir şairin Yahya Kemal'i yeterince anlamamışız itirafı üzerinden çağdaş Türk şiirinin geçmişle kopmaması gerektiğini, millî duruş ve millî kültüre yönelik mücadelelerinin bu itiraf ile haklılıklarının tescillendiğini ele alan bir yazı kaleme alır. Cemil Meriç'in "Elinde Cennet Açan Zend Avesta" başlıklı yazısı, Platon-Zerdüşt üzerinden Batı düşüncesinden alıntılar vererek, Zerdüşt'ün dörtlükleri üzerinden bir yazı olarak karşımıza çıkar. Bilindiği gibi, Zend Avesta, Zerdüştlüğün kutsal kitabı olarak bilinir. Mehmet Kaplan "Hepimiz Bir Yankının Çocuklarıyız" yazısında şair Zeki Ömer Defne'nin şiir anlayışı üzerinden halk kültürü, Karacaoğlan ve milli kültürün taşıyıcılarından bahseder ve şair Defne'nin önceleri Batılı tarzdaki şiirlerinden giderek kopuşunu ele alan, halk ve divan geleneği tarzındaki şiirlerinden olumlu bahseder. Görüldüğü gibi Hisar, 12 Mart Muhtırasına karşın sadece bir yazıya yer verir ve bunu da dolaylı anlatımla işler.

Varlık Dergisi

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden (15 Temmuz 1933'ten) günümüze kadar yayınlanan tek edebiyat dergisi olma özelliğiyle bilinen Varlık dergisinin kurucusu Yaşar Nabi Nayır'dır. 15 günlük ve aylık periyodlarla yayımlanan dergi, ilk dönemlerinde Öz Türkçe anlayışını ve Cumhuriyet ideolojisinin uygulamalarını savunmuştur. 27 Mayıs ve 12 Eylül darbesini destekleyen editöryol yazı, şiir, makale vb. Gibi yazılara verildiği derginin sayfalarında rahatlıkla görülmüştür.

Varlık dergisi 12 Mart Muhtırasından sonra çıkan Nisan 1971 yılı 763. Sayısında, derginin sahibi olan Yaşar Nabi'nin "Atatürk'e Dönüş" başlıklı yazısında muhtıraya karşı olmadığını, bilakis muhtırayı desteklediğini ele alan bir yazı görülür. Komutanların muhtırasını yazısına aynen olduğu gibi siyah puntolarla aldıktan sonra, "Tek sözcüğünü değiştirmeden altına imzama atabileceğim bu görüşe katılmayacak kaç gerçek aydın çıkar" diye sorarak muhtıraya olan desteğini açıkça ortaya koyar. Aynı sayıda Necati Cumalı (1971 Nisan) "Şiirin Yararı" üzerine, Fazıl Hüsnü Dağlarca ise (1971 Nisan) "Yukio Mushima'ya Türkü" şiirinde ulusal mücadeleden söz eden mısralar ile Varlık dergisinde yer alır. Mayıs 1971'deki 764. Sayıda Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın kuşlar ve hayvanlar üzerine iki şiiri, Adnan Binyazar (1971 Mayıs) ise bir ulusun ilerlemesi için sanatta-teknikte zoru yenmesi gerektiğini işleyen "Zoru Yenmek" başlıklı yazısı yer alır. Aynı sayıda Yaşar Nabi Nayır (1971 Mayıs), Falih Rıfkı Atay üzerine bir portre yazısı, Necati Cumalı'nın (1971 Mayıs) "Newyork İzlenimleri" başlıklı şiirleri, Cahit Külebi (1971 Mayıs) ise kent ve köy hayatından enstantanelerle bezediği "mutluluk" başlıklı şiirinde 12 Mart muhtırasına dair hiçbir göndermeye bile yer verilmez.

Derginin Haziran 1971'deki 765. Sayısının editör yazısında, edebiyat ödülleri ile kültür-sanata dair etkinliklerin yer aldığı yazı yer alırken, Ceyhun Atuf Kansu (1971 Haziran) "Dünya Devrimleri ve Türk Devrimi" başlıklı yazısında Atatürk'ün devrimini Fransız ve Rus devrimi ile karşılaştıran ve Laikliği eksene alan bir yazı yazar. Attila İlhan (1971 Haziran) "Alice ve Gertrude" yazısında Fransız sanatına ve heykeltıraşına dair yazısı, Orhan Hançerlioğlu'nun (1971 Haziran) Bergson üzerine biyografik makalesi, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın (1971 Haziran) "Çocuklarla" adlı meşhur şiiri ve Talat Sait Halman'ın (1971 Haziran) "Birler" şiirinde yer alan sevgi temalı şiirlerinde muhtıraya yönelik eleştiri ve destek burada da bulunmaz. Temmuz 1971'deki 766. Sayıda öykücülük üzerine bir soruşturmada Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhan Berk ve Sabahat Kudret Aksak'ın yaklaşımları sayfalarda yer alırken, Adnan

Binyazar (1971 Temmuz) “Bilmediğini Bilmek” başlıklı yazısında ise muhtıraya yönelik en ufak ima içeren bir karşıtlık veya desteğe yer vermez.

Yeditepe Dergisi

Yeditepe Dergisi; 1 Nisan 1950’de kurucusu olan Hüsamettin Bozok tarafından toplumcu gerçekçi çizgi üzerinden yayınlanan bir dergi olarak 1974-1979 arası hariç 1984 yılına kadar yayımını sürdürür. Dergi, İkinci Yeni şiirine sayfalarında bolca yer verir. Yeditepe’nin 12 Mart Muhtırası sonrasında çıkan Nisan 1971 yılındaki 180. Sayısında Orhan Pamuk’un “Beşinci Süreyya Antlaşmaları” yazısı, 1856, 1878 ve 1920’deki anayasa çalışmalarına göndermeler yapılarak, Talat, Cemal ve Enver Paşa’yı öven, Vahdettin’i yeren şiiri var ki, 12 Mart Muhtırası sonrasındaki hükûmet kurma ve anayasa çalışmalarına adeta gönderme yapar. Bilindiği gibi 1969’da Celal Bayar ve İsmet İnönü 218 maddelik bir Anayasa değişikliği (ki DP’lilerin siyasi haklarının iadesini de içeren bir değişiklik manzumesi) teklifinde uzlaşılır ve teklif meclisten geçer. Ancak ordu bu Anayasa değişikliğinden rahatsız olur ve bunu dönemin siyasilerine iletir. Orhan Pamuk da bu anayasa değişikliğinden rahatsızlığını şiirinde modernleşme tarihinden itibaren sürdürülen üç anayasa çalışması üzerinden dile getirir.

Derginin 1971 yılı Mayıs ayındaki 181. Sayısında edebiyat üzerine bir soruşturma dosyası yapılır ve 1971 yılı için umutlu olup-olunmadığı soruşturmada sorulan üç sorudan biri olarak yer alır. Bu sorulara şair Ülkü Tamer, 1971 yılı için umutlu olduğunu ve edebiyatın okur tarafından daha da ilgisinin artacağından bahsederken, Ali Püsküllüoğlu ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı 1971 için pek umutlu olmadığını dile getirir. Ruşen Hakkı, edebiyatın son yıldaki baskı ortamına rağmen umutlu çıkışını sürdüreceğini ifade ederken, Suat Taşer nötr bir tutum takınarak, edebi çalışmaların sürdürülmesi gerektiğini dile getirir. Bu arada Yeditepe dergisi, ikinci sayfasına sadece Anayasa’nın 20. Maddesine yer vererek, düşünce ve kanaat hürriyetine yönelik anayasal hakkı hatırlatır. Muhtemeldir ki, baskı ortamından dolayı bu düşünce hürriyetine gönderme yapılmıştır.

Derginin 1971 yılı Haziran ayındaki sayısı da aynen bu Anayasa’nın 20. Maddesine yer vererek, tekrar düşünce özgürlüğüne dikkat çeker. Orhan Pamuk’un “Şehlası” isimli şiirinde, İstanbul sokaklarında gördüğü simitçi, arabacı, basmacı, yorgan satıcısı, boyacı üzerinden Osmanlı Padişahlarını yererken, kendisinin de devrimci duruşunu anlatır ve şehlası olanın kendisi olduğunu belirterek şiirini bitirir. Derginin Eylül 1971 yılındaki 185. Sayıya kadar 12 Mart Muhtırası ile ilgili yazılar, şiirler ve eleştiriler olmazken sadece her ikinci sayfada düşünce ve kanaat özgürlüğünü anlatan 20. Madde yer alır. Dergi, burada da dönemin siyasal ve toplumsal şartlarındaki baskıcı ortamından yakınmasını, düşünce özgürlüğüne olan eğilimini ise dolaylı da olsa dile getirmiş olur.

Hangi dergi ne yazdı?

12 Mart Muhtırasına ilişkin olarak özetle; Büyük Doğu dergisinde Necip Fazıl Kısakürek tarafından yayımlanan yazılarda 12 Mart Muhtırasına açıkça karşı olunduğu ortaya konulmuştur. Diriliş, dergisinin muhtıradan hemen önce yayımına son vermesi nedeniyle bu derginin 27 Mayıs’ta olduğu gibi siyasal bir tutumuyla karşılaşılammıştır. Dost ve Yeditepe dergilerinde çıkan yazılarda hazırlanacak yeni anayasada özgürlüklerin korunması gerektiği savunulmuş ve bu iki dergi,

dolaylı/direkt bir şekilde muhtırayı desteklemiştir. Dost dergisinde Atatürk ilkeleri ve Türk milliyetçiliğine ilişkin dosya yazıları buna örnek olarak gösterilebilir.

Nuri Pakdil'in çıkardığı Edebiyat Dergisi'nde, 12 Mart Muhtırasına ilişkin bir değerlendirmeye yer vermediği, eleştiride bulunmadığı açık veya örtük olarak görülmez. İsmet Özel ve Ataol Behramoğlu'nun çıkardıkları Halkın Dostları dergisi muhtıraya açıkça karşı çıktığını ortaya koymaz, ama DP lehine olan anayasal değişiklikleri açıkça karşı koyan yazılara yer verir. Hisar dergisinde millî konular üzerinde durularak 12 Mart Muhtırasına yönelik sadece Mehmet Kaplan'ın bir yazısı yer alır, bunun dışında açık ve direkt bir tavır derginin sayfalarında görülmez. Varlık dergisinde 12 Mart Muhtırası açıkça desteklenir. Yaşar Nabi Nayır (editöryol yazıda), 27 Mayıs'taki tavrına benzer destekleyici bir tutum takınmıştır.

Dünya Bizim Yayın Grubu

15 Mart 2019